

Brüssel, 10.4.2019
COM(2019) 195 final

ANNEX 2

LISA

järgmise dokumendi juurde:

**KOMISJONI TEATIS EUROOPA PARLAMENDILE, EUROOPA ÜLEMKOGULE,
NÕUKOGULE, EUROOPA KESKPANGALE, EUROOPA MAJANDUS- JA
SOTSIAALKOMITEELE, REGIOONIDE KOMITEELE NING EUROOPA
INVESTEERIMISPANGALE**

**Kuidas tulla toime Ühendkuningriigi kokkuleppeta liidust väljaastumisega: liidu
kooskõlastatud käsitus**

**Kodanike elamisõigus ja sotsiaalkindlustusõigused:
kooskõlastatud käsitus Ühendkuningriigi kokkuleppeta liidust väljaastumise korral**

1. SISSEJUHATUS

29. märtsil 2017 teatas Ühendkuningriik oma kavatsusest liidust välja astuda. Euroopa Komisjon on jätkuvalt seisukohal, et parim lahendus on Ühendkuningriigi lepinguga väljaastumine Euroopa Liidust, tuginedes Ühendkuningriigi valitsuses heaks kiidetud ja Euroopa Ülemkogus 25. novembril 2018. aastal kinnitatud väljaastumislepingule (artikkel 50). Komisjon jätkab sellesuunaliste jõupingutustega. Kuid kaks päeva enne Euroopa Ülemkogu määratud uut tähtpäeva¹, milleks on 12. aprill 2019, on märkimisväärselt suurenenud tõenäosus, et Ühendkuningriik lahkub liidust ilma lepinguta.

2. KODANIKE ELAMISÕIGUS

Väljaastumise kuupäeva seisuga ei ole ELis elavad Ühendkuningriigi kodanikud² enam ELi kodanikud ja seega ei ole neil enam vaba liikumise õigust³. Nende suhtes hakatakse automaatselt kohaldama üldisi eeskirju, mida kohaldatakse ELis kolmandate riikide kodanike suhtes. Ühendkuningriigis elavaid ELi kodanikke omakorda ei kaitse enam ELi vaba liikumise eeskirjad. Sellel on mõju selles riigis viibimise ja töötamise õigusele, kus Ühendkuningriigi ja ELi kodanikud praegu elavad.

2.1. Juba ELis elavate Ühendkuningriigi kodanike jätkuva elamisõiguse tagamine

Komisjon on olnud järjekindlalt seisukohal, et praegu ELis elavate Ühendkuningriigi kodanike õigusliku seisundi kaitsmine on esmatähtis, ning ta on kutsunud liikmesriike üles käituma nendega suuremeelselt. Ühendkuningriigi kodanike ELi 27 liikmesriigis viibimise õigus on seotud erinevate olukordadega. Mõnel juhul on võetud riiklikke erakorralisi meetmeid, samal ajal kui teised juhtumid on piisavalt kaetud kehtivate eeskirjadega.

Viimastel kuudel on ELi 27 liikmesriiki valmistanud komisjoni koordineeritava protsessi käigus ette riiklikud erakorralised meetmed, et **tagada kõigi Ühendkuningriigi väljaastumise hetkel seaduslikult liikmesriigis elavate Ühendkuningriigi kodanike jätkuv seaduslik riigis viibimine vahetult pärast Ühendkuningriigi leppeta lahkumist**. Need meetmed hõlbustavad ka vahetult pärast Ühendkuningriigi lahkumist ELi sise- ja välispiiride ületamist.

Kuigi liikmesriikide meetmete vabatahtliku kooskõlastamise eesmärk on tagada ühtne lähenemisviis, võivad liikmesriikide valitud lähenemisviisid ja menetlused siiski erineda sõltuvalt iga liikmesriigi olukorrast. Iga liikmesriik seisab silmitsi erinevate probleemidega, sõltuvalt tema territooriumil elavate Ühendkuningriigi kodanike arvust ning tema õigus- ja haldussüsteemist.

¹ Euroopa ülemkogu 22. märtsi 2019. aasta otsus 2019/476, tehtud kokkuleppel Ühendkuningriigiga, millega pikendatakse ELi lepingu artikli 50 lõike 3 kohast tähtaega, ELT L 80I, 22.3.2019, lk 1.

² Ühendkuningriigi kodanike mõistet tuleks tõlgendada nii, et see hõlmab ka nende kolmandatest riikidest pärit pereliikmeid, kes väljaastumise ajal juba elavad vastavas vastuvõtvast riigis.

³ Ühendkuningriigi kodanikud, kellel on ka ELi liikmesriigi kodakondsus, jäävad ELi kodanikuks ja neil säilib täielikult vaba liikumise õigus.

Liikmesriigid on astunud vajalikke samme, et võtta vastavad riiklikud meetmed õigel ajal vastu, ja nad on teavitanud sellest komisjoni. Komisjon koostab ja avaldab oma Brexitiks valmistumise veebilehtedel⁴ ajakohastatud ülevaate, mis sisaldab viimaseid andmeid ELi 27 liikmesriigi võetud riiklike meetmete kohta, et teavitada liidus elavaid Ühendkuningriigi kodanikke nende õigustest. Riiklikul tasandil võtavad liikmesriigid mitmeid meetmeid, et jõuda nende territooriumil elavate Ühendkuningriigi kodanikeni⁵. Komisjon märgib, et vajalikud meetmed on juba võetud. **Komisjon nõuab tungivalt, et liikmesriigid, kes ei ole meetmete vastuvõtmist veel lõpule viinud, teeksid seda võimalikult kiiresti.**

Liikmesriikide meetmed on suures osas sarnased, mõningate erinevustega kohaldamise osas seoses nende Ühendkuningriigi kodanikega, kes juba elavad nende territooriumil. Enamik liikmesriike on otsustanud koostada sihtotstarbelised alalised või ajutised riigis viibimist seadustavad õigusaktid. Paljudes liikmesriikides on kavandatud staatus ja õigused inspireeritud vaba liikumise direktiivist⁶ või väljaastumislepingust. Mitmed liikmesriigid rõhutavad, kui oluline on vastastikkus Ühendkuningriigi poolt kui juhtpõhimõtte nende riiklikes meetmetes.

Ühendkuningriigi kodanikel, kes on liikmesriigis juba üle viie aasta seaduslikult elanud, on **juurdepääs ELi pikaajalise elaniku staatusele**, eeldusel et direktiivi 2003/109/EÜ⁷ tingimused on täidetud. See on elukohaliikmesriigis kindel staatus, mis on sätestatud liidu õiguses⁸ ja millega tagatakse selle liikmesriigi kodanikega võrdne kohtlemine ning õigus elada, töötada või õppida teises ELi liikmesriigis, kui on täidetud teatavad tingimused⁹. Komisjon tuletab meelde oma seisukohta, et ajavahemikke, mille jooksul Ühendkuningriigi kodanik on seaduslikult elanud mõnes ELi 27 liikmesriigist enne väljaastumise kuupäeva, tuleks käsitada Euroopa Liidu liikmesriigis seaduslikult elamise perioodidena vastavalt direktiivile 2003/109/EÜ pikaajalistest elanikest kolmandate riikide kodanike staatuse kohta¹⁰.

Komisjon kutsub liikmesriike üles kaaluma täiendavaid meetmeid, et tagada kõigi ELi 27 liikmesriigi territooriumil seaduslikult elavate Ühendkuningriigi kodanike (eriti nende

⁴ https://ec.europa.eu/info/brexit/brexit-preparedness/residence-rights-uk-nationals-eu-member-states_et

⁵ Peaaegu kõik liikmesriigid suhtlevad Ühendkuningriigi saatkondade ja konsulaatidega. Mõned neist avaldavad teavet ka riigis elamist käsitlevate spetsiaalsete veebisaitide ja sotsiaalmeedia kaudu. Teised avaldavad voldikuid, avavad Brexiti abitelefone ning suhtlevad vabaühenduste ja töandjate organisatsioonidega. Mõned liikmesriigid võtavad eraldi ühendust iga nende territooriumil elava Ühendkuningriigi kodanikuga.

⁶ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 29. aprilli 2004. aasta direktiiv 2004/38/EÜ, mis käsitleb Euroopa Liidu kodanike ja nende pereliikmete õigust liikuda ja elada vabalt liikmesriikide territooriumil ning millega muudetakse määrust (EMÜ) nr 1612/68 ja tunnistatakse kehtetuks direktiivid 64/221/EMÜ, 68/360/EMÜ, 72/194/EMÜ, 73/148/EMÜ, 75/34/EMÜ, 75/35/EMÜ, 90/364/EMÜ, 90/365/EMÜ ja 93/96/EMÜ, ELT L 158, 30.4.2004, lk 77.

⁷ Nõukogu 25. novembri 2003. aasta direktiiv 2003/109/EÜ pikaajalistest elanikest kolmandate riikide kodanike staatuse kohta, ELT L 016, 23.1.2004, lk 44. Seda direktiivi ei kohaldata Iirimaal ega Taanis.

⁸ Hiljutise ülevaate direktiivi rakendamisest liikmesriikide poolt leiate komisjoni 29. märtsi 2019. aasta aruandest Euroopa Parlamendile ja nõukogule direktiivi 2003/109/EÜ (pikaajalistest elanikest kolmandate riikide kodanike staatuse kohta) rakendamise kohta (COM(2019)161 final).

⁹ Vt direktiivi 2003/109/EÜ III peatükk (artiklid 14–23).

¹⁰ Komisjoni 13. novembri 2018. aasta teatis „Valmistumine Ühendkuningriigi väljaastumiseks Euroopa Liidust 30. märtsil 2019: erandolukorra tegevuskava“ (COM(2018)880 final).

kodanike, kes on elanud liikmesriigis vähem kui viis aastat) jätkuva riigis viibimise seaduslikkus, kui ajutised erakorralised meetmed lõpevad. Kui püsivat staatust eelnevalt ei antud, varieerub see lõpp-punkt asjaomase liikmesriigi valitud lähenemisviisist sõltuvalt mitmest kuust kuni mitme aastani pärast väljaastumist.

2.2. Pärast väljaastumise kuupäeva ELi saabuvate Ühendkuningriigi kodanike õigused

Lühiajaliste viibimiste puhul (kuni 90 päeva 180 päeva jooksul) on Euroopa Parlament ja nõukogu kokku leppinud määruses, millega vabastatakse Ühendkuningriigi kodanikud viisanõudest¹¹, tingimusel et ELi kodanikele tagatakse samasugune kohtlemine Ühendkuningriigis¹².

Nende Ühendkuningriigi kodanike suhtes, kes saavad ELi pärast väljaastumiskuupäeva **pikemaks ajaks** (mis tahes eesmärgil rohkem kui 90 päevaks), kohaldatakse kolmandate riikide kodanikele kehtivaid ELi ja siseriiklikke seadusliku rände eeskirju¹³. Need eeskirjad võimaldavad eelkõige asjakohaste kriteeriumide alusel luba töötada¹⁴, õppida, teha uurimistöid või ühineda pereliikmega ELis.

2.3. Jätkuv elamisõigus Ühendkuningriigis juba elavatele ELi kodanikele

Komisjon seab prioriteediks juba Ühendkuningriigis elavate ELi kodanike õigusliku seisundi kaitse, ehkki sellest saab Ühendkuningriigi riiklik pädevus, ning täpselt samamoodi püüab ta kindlustada seaduslikult ELis elavate Ühendkuningriigi kodanike staatust. Komisjon on seetõttu väljendanud heameelt Ühendkuningriigi kinnituste ja poliitiliste meetmete üle, millega tagatakse, et ELi kodanike õigusi Ühendkuningriigis kaitstakse isegi leppeta väljaastumise puhul¹⁵ nn ELi püsielaniku staatuse kaudu¹⁶.

Komisjoni esindused Ühendkuningriigis ja asjaomased talitused Brüsselis jälgivad ja analüüsivad tähelepanelikult Ühendkuningriigi tehtud ettevalmistavaid samme, et muuta poliitilised teadaanded õigusaktideks ja konkreetseteks meetmeteks ning kindlustada, et ELi kodanike staatus on piisavalt tagatud. Komisjon kutsub Ühendkuningriigis asuvaid liikmesriikide diplomaatilisi esindusi üles koordineerima oma tegevust Euroopa

¹¹ Tasub märkida, et Ühendkuningriigi kodanikud, kellel ei olnud ELi õiguse alusel vaba liikumise õigust, olid juba viisanõudest vabastatud.

¹² Euroopa Parlamendi ja nõukogu 14. novembri 2018. aasta määruse (EL) 2018/1806 (milles loetletakse kolmandad riigid, kelle kodanikel peab välispiiride ületamisel olema viisa, ja need kolmandad riigid, kelle kodanikud on sellest nõudest vabastatud) muudatus. Muudatus võetakse ametlikult vastu lähipäevil.

¹³ ELi sisserändeportaal: <https://ec.europa.eu/immigration/>

¹⁴ Võimalikud on töörande eri vormid, mille puhul kohaldatakse iga kord erinevaid eeskirju.

¹⁵ Poliitikadokument kodanike õiguste kohta Ühendkuningriigi leppeta väljaastumise korral (avaldatud 6. detsembril 2018, viimati ajakohastatud 28. märtsil 2019), vt <https://www.gov.uk/government/publications/policy-paper-on-citizens-rights-in-the-event-of-a-no-deal-brexite>. Poliitikadokument sisserände kohta alates 12. aprillist 2019 Ühendkuningriigi leppeta väljaastumise korral (avaldatud 28. jaanuaril 2019), vt <https://www.gov.uk/government/publications/eu-immigration-after-free-movement-ends-if-theres-no-deal/immigration-from-30-march-2019-if-there-is-no-deal>

¹⁶ <https://www.gov.uk/eusettledstatus>

Komisjoni esindusega Ühendkuningriigis, et anda vajaduse korral Ühendkuningriigis ELi kodanikele teavet, eksperditeadmisi ja õigusalast nõu¹⁷.

3. KODANIKE SOTSIAALKINDLUSTUSÕIGUSED

Leppeta väljaastumise korral ei kohaldata Ühendkuningriigis ja tema suhtes enam sotsiaalkindlustuse koordineerimist käsitlevaid liidu eeskirju. Ilma erakorraliste meetmeteta satuvad ohtu nii ELi 27 liikmesriigi kui ka Ühendkuningriigi kodanike sotsiaalkindlustusõigused, mis on seotud Ühendkuningriigiga ning põhinevad faktidel ja sündmustel ning kindlustus-, töötamis-, füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemise või elamisperioodidel, mis leidsid aset enne väljaastumise kuupäeva.

Erakorralisi meetmeid on võetud nii liidu kui ka liikmesriikide tasandil.

3.1. Erandolukorra normid sotsiaalkindlustuse koordineerimise valdkonnas

25. märtsil 2019. aastal võeti vastu Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus sotsiaalkindlustuse koordineerimise valdkonnas võetavate erandolukorra meetmete kohta pärast Ühendkuningriigi väljaastumist liidust¹⁸.

Seda ühepoolset erandolukorra määrust, mis on tervikuna siduv ja vahetult kohaldatav kõikides liikmesriikides, kohaldatakse alates leppeta väljaastumise kuupäevast. Selles käsitletakse järgmisi isikuid:

- liikmesriigi kodanikud ning kodakondsuseta isikud ja pagulased, kelle suhtes enne väljaastumist kohaldatakse või on kohaldatud ühe või mitme liikmesriigi õigusnorme ja kes on või on olnud olukorras, mis hõlmab Ühendkuningriiki, ning nende pereliikmed ja ülalpidamisel olnud isikud;
- Ühendkuningriigi kodanikud, kelle suhtes enne väljaastumist kohaldatakse või on kohaldatud ühe või mitme liikmesriigi õigusnorme, ning nende pereliikmed ja ülalpidamisel olnud isikud.

Määruse kohaselt kohaldavad liikmesriigid jätkuvalt:

- liitmise põhimõtet Ühendkuningriigis täitunud kindlustus-, töötamis-, füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemise või elamisperioodide puhul, mis lõppesid enne väljaastumist;
- võrdsustamise põhimõtet seoses enne väljaastumist Ühendkuningriigis omandatud hüvitiste või tuluga ning asjaolude ja sündmustega; ning
- võrdse kohtlemise põhimõtet seoses olukorraga, mis on tekkinud enne väljaastumist.

Määrus ei hõlma asjaolusid ja perioode, mis leiavad aset pärast väljaastumist, samuti ei hõlma see rahaliste hüvitiste Ühendkuningriiki ülekandmine põhimõtet.

¹⁷ Vt www.eurights.uk

¹⁸ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. märtsi 2019. aasta määrus (EL) 2019/500 sotsiaalkindlustuse koordineerimise valdkonnas võetavate erandolukorra meetmete kohta pärast Ühendkuningriigi väljaastumist liidust, ELT L 85I, 27.3.2019, lk 35.

3.2. Ühepoolne kooskõlastatud erandolukorra lähenemisviis

Kõiki ELi 27 liikmesriiki on kutsutud üles¹⁹ kohaldama pärast väljaastumist ühepoolset erandolukorra kooskõlastatud lähenemisviisi, mis täiendaks määrust, et tagada võimalikult laialdane kaitse isikutele, keda väljaastumine mõjutab.

Sarnaselt määrusega kohaldataks kooskõlastatud lähenemisviisi kõigi kindlustatud isikute suhtes, kellel on ELi 27 liikmesriigis õigusi, mis on seotud Ühendkuningriigiga enne väljaastumise kuupäeva, ning kelle suhtes oleks kohaldatud sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimist käsitlevaid asjakohaseid määrusi, kui väljaastumist ei oleks toimunud.

See hõlmaks ELi 27 liikmesriigi kodanikke ja Ühendkuningriigi kodanikke, kes tänu enne väljaastumise kuupäeva kasutatud vaba liikumise õigusele on omandanud või omandavad ELis õigused seoses enne väljaastumise kuupäeva täitunud perioodide või toimunud faktide või sündmustega²⁰. Kooskõlastatud lähenemisviis ulatub määruse kohaldamisalast kaugemale ning hõlmab ka järgmist:

- vanaduspensionide ülekandmine Ühendkuningriigis elavatele isikutele;
- väljaastumise ajal jätkuvate tervishoiuteenuste kulude hüvitamine või piirialatöötajate töötushüvitistega seotud kulude hüvitamine;
- hüvitamistaotlused, millega tegeleb mõni ELi 27 liikmesriigist, mis puudutavad Ühendkuningriiki ja mis tehakse pärast väljaastumist, kuid mis on seotud raviga enne väljaastumist;
- kavandatud ja vajalik ravi Ühendkuningriigis, mis jätkub väljaastumise kuupäeval;
- hüvitamistaotlused pärast väljaastumist töötushüvitise eest, mida pakub Ühendkuningriik enne väljaastumist Ühendkuningriigis elavatele, kuid mõnes ELi 27 liikmesriigist töötavatele piirialatöötajatele.

3.3. Riiklikud ühepoolsed meetmed, mis võivad ettenähtust kaugemale minna

Mõnes valdkonnas võiksid üksikud liikmesriigid täiendada kooskõlastatud erandolukorra lähenemisviisi enda ühepoolsete riiklike meetmetega, mis tagavad kodanikele täiendava kaitse²¹. ELi 27 liikmesriiki võiksid seda teha, jätkates muude rahaliste hüvitiste kui

¹⁹ Vt komisjoni talituste suuniste projekt: Brexiti erandolukorra ühine lähenemisviis EL 27 tasandil Ühendkuningriigi leppeta väljaastumise korral („ühepoolne kooskõlastatud erandolukorra lähenemisviis“), mida arutati 20. detsembril 2018 tehniliste ekspertide seminaril.

²⁰ Lähenemisviisi kohaldatakse ka sarnases olukorras olevate kodakondsuseta isikute ja pagulaste suhtes, samuti nende isikute pereliikmete ja nende ülalpidamisel olnud isikute suhtes.

Samuti laiendatakse lähenemisviisiga kohaldamist kolmandate riikide kodanikele, kelle suhtes enne väljaastumise kuupäeva kohaldatakse või on kohaldatud määrust (EL) nr 1231/2010 või määrust (EÜ) nr 859/2003, ning nende pereliikmetele ja nende ülalpidamisel olnud isikutele seoses nende õigustega, mis on omandatud enne väljaastumist Ühendkuningriigiga seotud olukordades. See tähendab, et kolmandate riikide kodanikud, kes enne väljaastumise kuupäeva viibisid Ühendkuningriigiga seotud ELi-siseses piiriüleses olukorras, ning nende pereliikmed ja ülalpidamisel olnud isikud säilitaksid oma õigused ELi 27 liikmesriigis enne väljaastumise kuupäeva täitunud perioodide või toimunud faktide või sündmuste osas. Määrust (EL) nr 1231/2010 ei kohaldata Taani suhtes.

²¹ Nagu on sätestatud suuniste projektis (vt joonealune märkus 19).

vanaduspensionide (nt töötushüvitiste, rasedus- ja sünnitus- / isadushüvitiste, invaliidsuspensionide, ravikindlustushüvitiste, toitjakaotuspensionide, tööõnnetushüvitiste ja matusetoetuste) ülekandmist Ühendkuningriiki.

3.4. Väljaastumise ja stabiilse olukorra vahelise lõhe ületamine

Vastupidiselt ratifitseeritud väljaastumislepingule jääb leppeta lahkumise korral pärast väljaastumist paratamatult teatav ajavahemik, mille jooksul ei kata kogu liitu hõlmavad erakorralised meetmed kodanike Ühendkuningriigis töötamise, elamise või kindlustusperioode. Komisjon leiab, et sellise ajavahemiku mõju kodanikele tuleb viia miinimumini.

ELi 27 liikmesriiki võtavad meetmeid, et leevendada kodanike olukorda pärast leppeta väljaastumist. Need meetmed, mis võivad minna kaugemale kogu liitu hõlmavatest erakorralistest meetmetest, peaksid olema ühepoolsed ja ajaliselt piiratud.

ELi 27 liikmesriiki võiksid muu hulgas kaaluda liitmise põhimõtte jätkuvat kohaldamist ka nende isikute väljaastumise järgsete Ühendkuningriigis töötamise, elamise ja kindlustusperioodide suhtes. Lisaks võiksid ELi 27 liikmesriiki tagada vastastikkuse põhimõtte kohaselt tervishoiuteenuste kättesaadavuse ka Ühendkuningriigi kodanikele, kes on kindlustatud Ühendkuningriigis, kuid elavad nende territooriumil.

4. LISATEAVE

Ametiasutused ja sidusrühmad võivad leida täiendavat teavet selle kohta, millist mõju avaldab Ühendkuningriigi leppeta väljaastumine kodanike elamis- ja sotsiaalkindlustusõigustele, järgmisel komisjoni veebisaidil:

https://ec.europa.eu/info/brexit/brexit-preparedness/preparedness-notice_et